

phenomenon. Cambridge University Press, Cambridge.

LYONS, JOHN 1977: Deixis and anaphora. – Myers, T. (toim.): The Development of Conversation and Discourse. Edinburgh University Press, Edinburgh.

WARD, GREGORY – SPROAT, RICHARD – MCKOON, GAIL 1991: A pragmatic analysis of so-called anaphoric islands. – Language 67 s. 439–474.

(4) Tulin kotiin *neljältä*.

(5) *Lauantaina* lähdemme mökille.

(6) *Jouluna* syödään kinkkua ja lanttulaatikkoa.

(7) Lähdin Tukholmaan *neljäksi päiväksi*.

(8) Sinun täytyy ehtiä työhön *yhdeksäksi*.

Myös objektin sijoja käytetään:

(9) Sinä olet viipynyt täällä jo *tunnin*.

(10) Sinä et ole viipynyt täällä vielä *tuntiakaan*.

Vaikeita sijamuotoja suomen kielen ajanilmauksissa¹

0. Johdanto

Ajanilmaukset muodostavat alueen, joka tuottaa ulkomaalaiselle suomen kielen opiskelijalle paljon vaikeuksia. Suomen kielesähän ei ole sellaista sijamuotoa tai muuta muotokeinoa, jolla voi ilmaista pelkästään aikaa. Harvoissa oppikirjoissa ajanilmauksia käsitellään kokonaisena ryhmänä. Ne esitetään yleensä vähitellen muiden kielioppiasioiden rinnalla. Ajanilmauksissa käytetään monia eri sijamuotoja, ja suomen kielen opiskelijasta voi aluksi tuntua siltä, ettei niiden käytössä ole mitään sääntöjä. Niin ei kuitenkaan ole. Tarkastelemalla ajanilmauksia laajemmin sekä syventymällä joihinkin vaikeisiin yksityiskohtiin on mahdollista saada selvempi käsitys niiden käytöstä.

Ensin on hyödyllistä katsoa, mitä kaikkia sijamuotoja ajanilmauksissa käytetään. Kuten seuraavat esimerkit osoittavat, kyse on enimmäkseen paikallissijoista:

(1) Lähdin Ouluun *ensi viikolla*.

(2) Kokous pidettiin *marraskuussa*.

(3) *Yöllä* useimmat ihmiset nukkuvat.

¹ Haluan kiittää Urpo Nikannetta, joka toimi informanttini tämän kirjoituksen yhteydessä. Hän auttoi minua myös lauseiden valitsemisessa sekä tekniikan parantamisessa ja korjauksissa.

Näin esitettynä ajanilmaukset näyttävät suomen kielen opiskelijasta aika sekavilta. Koska niitä opetetaan opiskelijalle vain muutama kerrallaan, hän oppii ne ulkoa, eikä yleensä opi yhdistämään niitä toisiinsa. Yleiskatsaus sen sijaan paljastaa jonkinlaisen systeemin. Tällä tavalla opiskelija muistaa oikeat muodot paremmin, ja sen ansiosta hän tietenkin tekee vähemmän virheitä tällä vaikealla suomen kielen alueella. Esittelen seuraavassa muutamia sellaisia keinoja opettaa ajanilmauksia, joiden avulla opiskelija voisi omaksua systeemin, eikä hänen tarvitsisi vain matkia opettajaansa.

En aio luokitella kaikkia ajanilmauksia, joita suomen kielessä on, vaan keskittyä sellaisiin alueisiin, jotka ovat ongelmallisia suomen kielen opiskelijan kannalta. Lisäksi rajoitun puhumaan vain sijanvalintaan liittyvistä ongelmista. Koska oma äidinkieleni on englanti, käytän runsaasti englanninkielisiä esimerkkejä, ja esittelen sellaisia asioita, jotka aikoinaan olivat minulle itselleni vaikeita. Englanti sopii tässä muutenkin vertailukieleksi, muun muassa siksi, että englantia käytetään useimmiten apukielenä suomen kielen kursseilla Suomessa. Englanti on myös germaaninen kieli, ja monet suomen kielen opiskelijat osaavat joko englantia tai jotakin muuta germaanista kieltä.

Ajan adverbialit voidaan karkeasti jakaa kolmeen ryhmään: kestoja ilmaisevat ajan adverbialit, ajankohdan adverbialit ja ajanjakson alkua tai loppua osoittavat adverbialit. Aion käsitellä vain kahta ensimmäistä ryhmää sekä muutamia muita asioita, jotka liittyvät aikaan.

Havainnot

1. OSMAt: akkusatiivi vs. partitiivi

Kestoa ilmaisevat ajan adverbiaalit voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ovat OSMAt eli sellaiset adverbiaalit, jotka esiintyvät objektinsijaisina määrän adverbiaaleina (ks. Tuomikoski 1978; Hakulinen – Karlsson 1979). Tällaiset adverbiaalit toimivat pitkälti niin kuin objektit. Kuten seuraavat esimerkit osoittavat, kielteisessä lauseessa ne ovat partitiivissa (12a, 13b) ja passiivissa taas päätteettömässä akkusatiivissa (11b, 13a). (Tarkemmin tällaisten adverbiaalien sijanmääräytymistä käsittelee Maling 1993.)

- (11) a. Heikki luki koko päivän/*päivä.
b. Täällä luetaan koko päivä/*päivän.
(12) a. Heikki ei lukenut koko päivää.
b. Heikki söi silakkaa koko kesän/*kesä.
(13) a. Suomessa syötiin silakkaa koko kesä.
b. Suomessa ei syöty silakkaa koko kesää.

Vaikka nämä esimerkit eivät tunnu ensi näkemältä kovin vaikeilta, vieraskielisen mielestä ajanilmaus ei intuitiivisesti kuulu samaan ryhmään kuin ne substantiivit, jotka esiintyvät verbin argumentteina. Sääntö voitaisiin ehkä ilmaista näin: kestoja ilmaisevat adverbiaalit (inessiivimuotoisia lukuun ottamatta) esiintyvät akkusatiivissa myönteisissä lauseissa ja partitiivissa kielteisissä lauseissa. Tällainen sääntö pitää paikkansa suurimmassa osassa tapauksista, mutta on kuitenkin olemassa seuraavanlaisia esimerkkejä:

- (14) Kävin Virossa ensimmäistä kertaa vuonna 1989.
(15) Kävin Virossa ensimmäisen kerran vuonna 1989.

Kumpikin lause on käypää suomea, mutta edellä esitetty sääntö ei enää toimi, koska 14. ei ole kielteinen lause. Tällainen vaihtelu on erittäin hämmäntävää suomen kielen opiskelijasta, jolle on opetettu, että kussakin

tapauksessa on aina vain yksi mahdollinen vaihtoehto.² Akkusatiivi ei kuitenkaan käy kielteisessä lauseessa:

- (16) En käynyt Virossa ensimmäistä kertaa v. 1989.
(17) *?En käynyt Virossa ensimmäisen kerran v. 1989.

2. Akkusatiivi vs. inessiivi

Myös inessiivimuotoiset ajanjaksoja ilmaisevat adverbiaalit voivat tuottaa samanlaisia vaikeuksia:

- (18) Poika luki kirjaa kaksi päivää.
(19) Poika luki kirjan kahdessa päivässä.
(20) Poika itki tunnin.
(21) Poika itki tunnissa.

Lauseissa 18. ja 19. ajanilmauksen merkitys on melkein sama: se ajanjakso, jolloin poika luki kirjaa, on kaksi päivää. Ensi silmäyksellä luulisi, että lauseissa 20. ja 21. on sama tilanne. Mutta niin ei kuitenkaan ole. Lause 20. tarkoittaa sitä, että poika itki tunnin ja sitten lopetti. Lause 21. taas tarkoittaa, että kesti tunnin ennen kuin poika alkoi itkeä. (Näistä ilmauksista ks. esim. Leino 1991, Nikanne 1990.) Lause ei kerro, kauanko itkeminen kesti sen jälkeen. Tässä on suuri ero, joka ei ole ollenkaan itsestään selvä suomen kielen opiskelijalle. Englannin *for*- ja *in*-adverbiaalit eivät käyttäydy samalla tavoin.

- (22) The boy read the book *for two days*.
(23) The boy read the book *in two days*.
(24) The boy cried *for an hour*.
(25) *The boy cried *in an hour*.

² Informanttini intuition mukaan partitiivia käytetään, kun tapahtumaa katsotaan ikään kuin sisältä päin ja korostetaan prosessia. Akkusatiivia käytettäessä taas tapahtumaa katsotaan ulkopuolelta, ja se nähdään kokonaisuutena.

Englanninkieliset lauseet 22., 23. ja 24. vastaavat melko hyvin lauseita 18., 19. ja 20. Mutta on vähän hankalampaa kääntää lause 21. englanniksi. Ei voi sanoa pelkästään lausetta 25³. Lause paranee hieman, jos *in*-preposition sijasta käytetään prepositiota *within*.

(26) ?The boy cried *within an hour*.

Lauseelle 26. on selvä merkitys, sama kuin lauseelle 21. Sen sijaan lause 25. ei epäkieliopillisenakaan merkitse mitään. Vielä paremmin käy lause 27:

(27) *It took an hour* before the boy cried.

Tämän eron johdosta englantia puhuva voi käsittää lauseen 21. väärin. Tässä suhteessa suomen kieli on englantia paljon loogisempi. Tämäntapaisista kieltenvälisistä vertailuista voi olla paljon hyötyä suomen kielen opetuksessa. Tosin se ei ole aina mahdollista, varsinkaan jos oppilaat puhuvat äidin-kielenään eri kieliä.

3. Essiivi

Seuraavaksi käsittelen ajankohdan adverbiaaleja. Ensivaikutelma on, että niiden käytössä ei ole mitään järjestelmällisyyttä. Miksi esimerkiksi sanotaan *yöllä* mutta *tänä yönä*, *talvella* mutta *viime talvena*? Juuri tällaisia tapauksia on ulkomaalaisen vaikea muistaa. Jos tällaiset ilmaukset pannaan kahteen ryhmään, järjestelmä alkaa hahmottua:

aamulla	tänä aamuna
illalla	tänä iltana

³ Englannissa on kuitenkin mahdollista käyttää tällaista rakennetta sellaisissa lauseissa kuin (i) ja (ii), jolloin se vastaa suomenkielistä esimerkkiä (21):

(i) I'll be back *in an hour*.

(ii) He'll be dead *in an hour*.

En puutu tällaisiin tapauksiin tässä, vaan jätän ne myöhemmin tutkittavaksi.

kesällä	viime kesänä
talvella	ensi talvena

Vasemmalla palstalla olevat ilmaukset eivät viittaa mihinkään erityiseen ajankohtaan, vaan *aamulla* voi tarkoittaa *aamuisin*, esim. *Aamulla ihmiset menevät työhön*. *Aamulla* voi tietenkin myös tarkoittaa *huomenna aamulla*, esim. *Mennään aamulla mummon luo*. Oikealla palstalla olevat ilmaukset (jotka kaikki sisältävät määritteitä) taas viittaavat tiettyyn ajankohtaan, ja silloin käytetään essiiviä. Kun asiaa katsotaan laajemmin, tämä pitää suurin piirtein paikkansa. Ainoastaan essiiviä käytetään viikonpäiviä ja juhlapäiviä ilmaistaessa, esim. *maanantaina*, *perjantaina*, *jouluna*, *pääsiäisenä*. Nämä kaikki ovat tietenkin spesifisiä ajankohtia. Jos halutaan käyttää määritettä näiden ilmausten kanssa, käytetään taas essiiviä: *seuraavana maanantaina*, *tänä jouluna*, *edellisenä juhannuksena*. Poikkeuksia on olemassa, sanotaan esimerkiksi *marraskuussa* eikä **marraskuuna*, joten tämä säännönmukaisuus rajoittuu lähinnä edellä mainittuihin tapauksiin. Uskoisin, että tällainen johdatus olisi hyödyksi.

4. Translatiivi ja valinnainen sijakongruenssi

Myös translatiivimuotoiset adverbiaalit ovat joskus ongelmallisia. Kongruenssi on joissakin tapauksissa valinnainen:

(28) Haluan levähtää *vähäksi aikaa*.

(29) Haluan levähtää *vähäksi ajaksi*.

Molemmat esimerkit käyvät, mutta 28. tuntuu luontevammalta. Suomen kielen opiskelija taas käyttäisi useimmiten rakennetta 29., koska hänelle on opetettu, että adjektiiviattribuutin täytyy noudattaa substantiivin sijaa ja lukua. Englannin puhujalle tämä valinnaisuus tuottaa vaikeuksia, koska se on poikkeus sääntöön, jonka opettelu on ollut vaivan takana. Milloin substantiivi sitten voi olla partitiivissa sinänsä translatiivimuotoisessa adverbiaalissa? Tilanne ei ole

Havaintoja

kovin selvä, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

- (30) Lähden Ruotsiin *kahdeksi vuotta*.
(31) Lähden Ruotsiin *kahdeksi vuodeksi*.

Opittuaan, että 28. on luontevampi kuin 29., opiskelija luulisi, että 30. on luontevampi kuin 31. Todellisuudessa on päinvastoin, 31. on normaaliempi. Ehkä tästä voidaan päätellä, että kun lukusanoista on kyse, sijakongruenssia noudatetaan. Muiden esimerkkien perusteella näin tuntuisi olevan.

- (32) Lähden mökille kolmeksi/neljäksi/viideksi *päiväksi/päivää*.

Suomen kielessä on muitakin tapauksia, joiden yhteydessä kongruenssia ei noudateta. Esimerkkeinä ovat seuraavat lauseet:

- (33) Olimme kotona *pitkän aikaa*.
(34) Jätän sen tekemättä *tällä kertaa*.
(35) Hän jäi sinne *lopuksi päivää*.
(36) *Tällä tapaa* ihmiset oppivat hyvin suomea.
(37) Hän rikkoi sen *kahdesta kohtaa*.

Vaikka nämä kaikki eivät ole ajanilmauksia, ne ovat samalla tapaa poikkeuksia kongruenssisääntöön, ja siksi ne on paras opettaa yhdellä kertaa. Suomen kielen opiskelija oppii ne parhaiten, kun hän vertailee niitä toisiinsa.

5. Kellonajat

Myös kellonajat ovat suomen opiskelijalle vaikeita. Suomessa voi kysyä kahdella eri tavalla, milloin jotakin tapahtui:

- (38) *Mihin aikaan* tulit kotiin?
(39) *Moneltako* tulit kotiin?

Idiomaattinen *moneltako* kysymys tuntuu melko oudolta aluksi, mutta kun sen oppii, se ei tuota suuriakaan vaikeuksia. Siihen täytyy vastata joko esim. *Kello kolme* tai *Kolmelta*. Jos kello ei ole tasan, voi joutua

vaikeuksiin. Normaalisti käytetään partitiivia, mutta nominatiivikin käy monessa tapauksissa:

- (40) Kello on *viisitoista/viittätoista* yli kymmenen.
(41) Kello on *viisi/viittä* vaille kolme.

Jos katsoo tarkemmin, huomaa, ettei nominatiivi ole luonteva aivan kaikissa tapauksissa:

- (42) ?Kello on *yksi* yli kaksi.
(43) ?Kello on *yhdeksätoista* vaille seitsemän.

Tuntuu siltä, että nominatiivi käy silloin, kun käytetään numeroita 5, 15, 25, sekä mahdollisesti 6, 16, ja 26, mutta muut numerot ovat ainakin joidenkin äidinkielisten puhujien mielestä epäluontevampia. Lisää tutkimusta tarvitaan, jotta tähän kysymykseen löydetään vastaus. On myös todennäköistä, että äidinkielisten puhujien yksilöllinen kielitaju vaihtelee tältä osin suurestikin.

6. Lopuksi

Ajanilmausten eri muotoja on vaikea oppia sekä suomessa että englannissa. Kun suomen ajanilmauksia vertaillaan sekä keskenään että vastaaviin englannin ajanilmauksiin, on mahdollista löytää jonkinlainen systeemi, josta voi olla hyötyä opiskelijalle niiden oppimisessa ja muistamisessa.

DANIEL KARVONEN

LÄHTEET

- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKS, Helsinki.
LEINO, PENTTI 1991: Lauseet ja tilanteet – suomen objektin ongelmia. SKS, Helsinki.

- MALING, JOAN 1993: Of Nominative and Accusative – The Hierarchical Assignment of Grammatical Case in Finnish. – Holmberg, Anders – Nikanne, Urpo (toim.): Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax. Mouton de Gruyter, Berlin.
- NIKANNE, URPO 1990: Zones and tiers. A study of thematic structure. SKS, Helsinki.
- TUOMIKOSKI, RISTO 1978: Objektinsijaisista määrän adverbiaaleista. – Virittäjä 82 s. 26–51.